

UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

Post-print

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201504151277>

Author(s):	Palosaari, Teemu
Title:	Arktinen paradoksi: polttamalla öljyä saamme lisää öljyä
Year:	2013
Journal Title:	Ydin
Vol and number:	47 : 3
Pages:	70-75
Publisher:	Ydin-julkaisut ry
ISSN:	0356-357X
Discipline:	Political science; Other social sciences
School /Other Unit:	School of Social Sciences and Humanities
Item Type:	Journal Article
Language:	fi
URN:	URN:NBN:fi:uta-201504151277
Subject:	arktinen alue; ilmastonmuutos; luonnonvarat

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Arktinen paradoksi: Polttamalla öljyä saamme lisää öljyä.

Pohjoisnapa sulaa kaikessa rauhassa

Ensiksi hyvät uutiset: arktisen alueen öljy- ja kaasuvarat eivät aiheuta sotilaallisia konflikteja. Tämä johtuu siitä, että Jäämeren rannikkovaltiot – Kanada, Yhdysvallat, Norja, Tanska/Grönlanti ja Venäjä – ottavat ilolla vastaan öljy- ja kaasukentät, joiden ympärillä ei ole vakavia poliittisia jännitteitä tai väkivaltaa. Nopea vilkaisu maailmankarttaan ja öljyntuotantoalueiden sijaintiin vaikkapa Afrikassa ja Lähi-idässä riittää kertomaan, että tämä on harvinaista herkkua. Vakaa arktinen alue on myös energia-alan suuryritysten intresseissä. Ne painostavat rannikkovaltioita sopimaan, mikä alue kuuluu kenellekin ja keneltä porausluvut voi ostaa. Selvät aluerajat auttavat myös silloin, jos satuttaisiin tarvitsemaan nopeita pelastustoimia tai öljyntorjuntaa Jäämeren viimassa ja pakkasessa. Arktinen alue onkin tähän asti ollut malliesimerkki kansainvälisen oikeuden merkityksestä. Käynnissä on jo pidempään ollut kansainvälisen merioikeusyleissopimuksen mukainen merenpohjan ja mannerjalustojen kartoitus. Jäämeren rannikkovaltiot toimittavat YK:lle (tarkemmin sanottuna mannerjalustarajatoimikunnalle) tieteelliset todistusaineistot mannerjalustan ulkorajan sijainnista. Toimikunnan suositukset toimivat perustuksina aluerajoista sopimiselle. Säännöt takaavat rannikkovaltioille oikeudet merenpohjan öljy- ja kaasuvaroihin. Tämän lisäksi Jäämeren rannikkovaltiot ovat Ilulissatin julistuksella vuonna 2008 sitoutuneet sopimaan mahdolliset päällekkäiset mannerjalustavaateet rauhanomaisesti. Mediassa usein visioitu kilpajuoksu arktisille resursseille ja siihen liittyvät sotilaalliset jännitteet – tai peräti uusi ”kylmä sota” – eivät siis ole muuta kuin vetäviä otsikoita.

Kansainvälinen tutkijayhteisö onkin yhä yksimielisempi siitä, että arktinen alue säilyy rauhanomaisena ilmastonmuutoksesta huolimatta. Yhtenä takeena rauhalliselle kehitykselle pidetään alueella vallitsevaa *arktisen hallinnan* koneistoa. Tämä koostuu monenlaisista hallitustenvälisistä ja alueellisista yhteistyömuodoista ja kansalaisjärjestöistä. Viime aikoina näistä ovat eniten tapetilla olleet Arktinen neuvosto, Barentsin euroarktinen neuvosto, maailman luonnonsäätiö WWF:n arktinen ohjelma, arktisten alkuperäiskansojen järjestöt sekä Greenpeace. Arktisen alueen haastavien sääolojen vuoksi kansainvälistä yhteistyötä tarvitaan myös öljyn- ja kaasunporauksen teknologiaan liittyen.

Niin, ne huonot uutiset. Uudet arktiset öljy- ja kaasuvarat tulevat ihmiskunnan ulottuville, koska ilmastonmuutos sulattaa Pohjoisnapaa ja Jäämeren jäätä. Arktisten energiavarojen käyttö tulee lämmittämään ilmastoa entisestään. Tämä on niin sanottu *arktinen paradoksi*: mitä enemmän käytämme öljyä ja kaasua ja edistämme ilmastonmuutosta, sitä nopeammin pääsemme käsiksi jäiden alaisiin öljy- ja kaasuvaroihin, joiden käyttö tulee lämmittämään ilmastoa entisestään.

Tiikereitä ja jääkarhuja

Pohjoisnapa siis sulaa. Sen alla ei ole mitään. Paitsi yksi surullisenkuuluista Venäjän lippu, johon palaamme myöhemmin. Verrattuna 1970-luvun loppuun jäätä on kadonnut noin kolme kertaa Suomen pinta-alan kokoinen määrä. NASAn mukaan uusi ennätys arktisen jään minimimäärässä saavutettiin viime vuonna. Myös Grönlannin jäätiköiden sulamisennätys kirjattiin vuodelle 2012. Muihin maapallon alueisiin verrattuna Arktiksella lämpötila nousee kaksi kertaa nopeammin. Paljonpuhuvia biologisia osoituksia ilmastonmuutoksesta pohjoisessa ovat havainnot harmaakarhujen ja jääkarhujen risteymistä. Tätä

”hybridikarhua” kutsutaan Pohjois-Amerikassa nimellä *pizzly bear* (grizzly + polar = pizzly).

Ilmastonmuutoksesta kertovat myös Grönlannin perunantuotannon kasvuluvut. Globaalilta kantilta merkittävää on ensinnäkin se, että lämpenevien vesien vuoksi tietyt kalakannat siirtyvät pohjoisemmaksi. Eri puolilta maailmaa tulevat kalastusalukset seuraavat luonnollisesti perässä. Jäämeren öljy-, kaasu- ja mineraalivarojen kuuluessa kansainvälisen oikeuden nojalla pitkälti rannikkovaltioille ovatkin kalakannat monia Aasian maita kiinnostava arktinen luonnonvara. Arktisen alueen ulkopuolisia maita kiinnostavat myös uudet merireitit Euroopan, Aasian ja Pohjois-Amerikan välillä. Koillisväylä ja Luoteisväylä muuttuvat koko ajan taloudellisesti varteenotettavimmiksi vaihtoehtoiksi perinteisille Suezin ja Panaman kanavien kautta kulkeville reiteille. Kahden viikon säästö kuljetusajassa on merkittävä. Merireittien ja luonnonvarojen vuoksi arktinen alue on nousut kansainvälisen politiikan marginaalista. Ulkoministerinä toimiessaan Alexander Stubb totesi Rovaniemellä pitämässä puheessaan arktisen alueen olevan tätä nykyä maapallon seksikkäin alue. Toisessa yhteydessä Kanadan suurlähettiläs Chris Shapardanov laittoi jäitä innokkaimpien hattuun toteamalla lakonisesti, että miinus neljässäkympnessä asteessa ei ole mitään seksikästä.

Arktisen alueen tapahtumilla on globaalia merkitystä myös ympäristön kannalta. Jäätiköiden sulaminen näkyy merenpinnan nousuna eri tavoin eri puolilla maapalloa. Esimerkiksi Bangladeshissa merenpinnan nousu uhkaa rannikkoseudun maatalousalueita. Bangladeshiin vaikuttaa myös Himalajan jäätiköiden sulaminen ja siitä aiheutuvat muutokset jokien vesien määrässä. Eroosion vuoksi menetettyjä maanviljelysmaita on korvattu hakkaamalla nurin mangrovemetsiä. Niinpä sekä mangrovemetsissä elävä bengalintiikeri että arktisen alueen jääkarhut menettävät elinalueitaan saman ilmiön vuoksi.

Voiko kaasu jäädä pohjaan?

Rauhantutkimuksen termein arktisella alueella vallitsee siis ainakin *negatiivinen rauha*. Kansainvälinen turvallisuustilanne on vakaa eikä valtioiden välisiä sotilaallisia jännitteitä saati väkivaltaisia konflikteja ole näköpiirissä. Arktisen alueen haasteet liittyvätkin *positiiviseen rauhaan*. Kyse on paikallisesta taloudellisesta ja sosiaalisesta hyvinvoinnista, inhimillisestä turvallisuudesta, resurssien oikeudenmukaisesta jakaantumisesta, ympäristöstä ja alkuperäiskansojen poliittisista vaikutusmahdollisuuksista. Edellä esitellyn arktisen paradoksin ympärille kiertyy tähän liittyvä moraalinen dilemma, joka koskee alueen luonnonvaroja. Kansainvälinen suhtautuminen arktisten öljy- ja kaasuvarojen käyttöön on ollut ristiriitaista. Kriittisimmissä reaktioissa on vaadittu porauskieltoa jään alta vapautuvilla alueilla. Esimerkiksi Greenpeacen mukaan sulavan jään alta löytyvät öljyn- ja kaasun poraaminen symboloi ihmiskunnan ahneutta ja typeryyttä ja osoittaa piittaamattomuutta tulevista sukupolvista. Myös EU:n suunnalta on esitetty ajatuksia porauskiellosta ja tiukemmista ympäristösäädöksistä. Vaikka porauskielto ei lopulta edennyt Euroopan parlamentin teollisuusvaliokunnan äänestystä pidemmälle, EU:n arktinen politiikka korostaa ympäristönormeja, kestävästä kehityksestä, arktisen ympäristön herkkyyttä ja ilmastonmuutoksen torjuntaa.

Arktisten alkuperäiskansojen reaktiot ovat kuitenkin usein olleet toisenlaisia. Vaatimukset porauskiellosta on koettu uuskolonialismiksi. Esimerkiksi Grönlannin varauksellinen ministeri totesi, ettei inuiitteja voi kieltää hyötymästä omista öljy- ja kaasuvaroistaan; ovathan teollisuusmaatkin saaneet hyödyntää öljyä oman talouskehityksensä tueksi. Inuiittien mukaan on väärin vaatia, että alkuperäiskansat eivät moraalisista ja ympäristönsuojelullisista syistä saa rakentaa paikallista talouskasvua ja hyvinvointia öljy- ja kaasuvarojensa varaan. Samaan tapaan on todettu, että teollistuneista maista esitettävät vaatimukset ylläpitävät romanttista käsitystä alkuperäiskansoista, joiden kaikki ”perinteiset” elämäntavat tulisi säilyttää ja suojata kehityksen ja talouskasvun aiheuttamalta muutokselta. Ajattelutapaa on osuvasti kutsuttu

alkuperäiskansojen *muumioimiseksi*. Siinä kaikki muutos nähdään uhaksi alkuperäiskansoille ja heidän perinteelleen, vaikka muualla vastaava muutos tulkitaan tervetulleeksi kehitykseksi.

Luonnonvarat ja ilmastonmuutos ovat toki herättäneet ristiriitaisia tunteita myös inuiittien yhteisöissä. Toisaalta on katsottu, että se öljyteollisuus ja ilmastonmuutos uhkaavat perinteisiä elinkeinoja kuten metsästystä, kalastusta ja hylkeenpyyntiä. Toisaalta on esitetty, että energiabisneksen taloudelliset hyödyt toisivat työpaikkoja, talouskehitystä ja avittaisivat Grönlantia kohti itsenäisyyttä.

Suomi, arktinen sisämaavaltio

Moni suomalainen muistaa laivan nimeltä Georg Ots. Puolassa vuonna 1980 rakennettu laiva seilasi Helsingin ja Tallinnan väliä vuoteen 2000 asti. Sen jälkeen alus on liikkunut aivan toisilla vesillä: vuonna 2010 siitä tuli ensimmäinen matkustaja-alus, joka kulki läpi Koillisväylän. Venäläisten jäänmurtajien avustuksella matka Muurmanskista Vladivostokiin hoitui 16 päivässä.

Georg Ots ei suinkaan ole ainut suomalaisille läheinen Jäämerellä seilannut alus. Viime vuonna suomalaiset jäänmurtajat Nordica ja Fennica olivat avustamassa öljyjätti Shellin koeporauksia Jäämerellä. Shell kysyi ensin apuun ruotsalaisia jäänmurtajia, mutta Ruotsin kieltäytyttyä käännettiin Suomen puoleen. Greenpeacen aktivistit nousivat jäänmurtajille jo Hietalahden telakalla Helsingissä. Myöhemmin suomalaisista jäänmurtajista levisi maailmalle kuvia, joissa Greenpeacen alukset pyrkivät häiritsemään niiden matkaa kohti Arktista. Suomalaisten jäänmurtajien osallistuminen Shellin koeporausoperaatioihin on tuonut uusia sävyjä suomalaiseen keskusteluun arktisista luonnonvaroista ja niiden hyödyntämisen ympäristövaikutuksista. Tähän saakka tilannetta on katsottu pääasiassa siltä kantilta, miten Suomi parhaiten pääsisi mukaan hyötymään alueen taloudellisesta potentiaalista.

Suomen näkökulmasta Jäämeri on samaan aikaan lähellä mutta kaukana. Rantaviivan puuttuminen tekee Suomesta arktisen sisämaavaltion, jolla ei ole suoraa pääsyä Jäämeren öljyyn, kaasuun tai mineraaleihin. Kun alueen isoista linjoista päättäminen näyttää yhä enemmän jäävän rannikkovaltioiden keskinäiseksi asiaksi, Suomi on auttamattomasti ulkona. Kansainvälisessä politiikassa sisämaavaltioiden keinoin on perinteisesti kuulunut vaikutusvallan hakeminen yhteistyön kautta. Suomi onkin pyrkinyt kompensoimaan tilannetta tukemalla arktisia avauksia niin EU:ssa, Pohjoismaiden neuvostossa kuin arktisessa neuvostossa.

Yritys päästä Brysselin kautta Jäämerelle on ollut vastatulessa. EU on kyllä pyrkinyt esittämään itsensä arktisena toimijana vetoamalla siihen, että se on merenkulussa globaalisti merkittävä ja arktisella alueellakin läsnä jäsenmaidensa Tanskan, Ruotsin ja Suomen kautta. Jäämeren rannikkovaltiot ovat kuitenkin pitäneet EU:n ulkona alueen päätöksenteon ytimestä. EU:n politiikka koskien hylkeenpyyntiä ja tuotteiden myyntiä ovat tehneet hallaa myös EU:n imagolle arktisten alkuperäiskansojen silmissä.

Pohjoismaista yhteistyötä arktisissa asioissa puolestaan hidastaa se, että Jäämeren rannikkovaltioina Norjalla ja Tanskalla on erilaiset lähtökohdat kuin muilla Pohjoismailla. Myös Suomen pyrkimykset arktisen neuvoston vahvistamiseen ovat kohdanneet samantapaisia ongelmia. Rannikkovaltiot pitävät mielellään mannerjalusta-, meriraja- ja energiakysymykset arktisen neuvoston asialistan ulkopuolella, vaikka teemoilla on yhteytensä kestävään kehitykseen ja ympäristönsuojeluun, jotka neuvostolle kuuluvat.

Aiheeton arktinen hysteria

Siitä lähtien, kun venäläinen sukellusvene vuoden 2007 elokuussa pystytti Venäjän lipun Pohjoisnavan alle on mediassa kirjoitettu paljon arktisen alueen tilanteen kuumentumisesta. On maalailtu visioita kilpajuoksusta luonnonvarojen ja alueiden valloittamiseksi ja otsikoitu jopa arktisesta sodasta. Kansainvälinen poliittinen tilanne arktisella alueella on kuitenkin hyvin vakaa, eikä sotilaallisia jännitteitä ole. Niin tylsältä kuin se kuulostaakin, lipun pystytyksessä ei ollut kyse alueen valtaamisesta, vaan tieteellisestä tutkimusmatkasta, jolla Venäjä haki materiaalia YK:n merioikeusyleissopimuksen velvoitteiden täyttämiseksi.

Konflikteja painottavan mediakuvan juuret lienevät syvemmillä arktisessa historiassa. Taustalla vaikuttaa selvästi romanttinen käsitys napa-alueista tuntemattomina valkoisina kohtina kartalla, jotka voidaan sankarillisesti valloittaa ja nimetä isänmaan kunniaksi Amundsenin ja Scottin tyyliin. Myös kylmän sodan yksioikoinen itä-vastaan-länsi-tarina vaikuttaa mielikuvissa edelleen. Idän ja lännen ideologinen vastakkainasettelu, voimatasapainon ylläpito ja mittava asevarustelu ovat arktiselta alueelta kuitenkin kadonneet. Niiden sijaan alueen poliittista ilmapiiriä leimaavat kansainvälinen ja alueellinen yhteistyö, merioikeus, aktiiviset kansalaisjärjestöt ja yhteinen huoli ympäristönmuutoksesta.

Tutkimuksen näkökulmasta arktista aluetta koskevassa politiikassa ja keskustelussa olisikin syytä keskittyä positiivisen rauhan teemoihin. Todelliset turvallisuusongelmat arktisella alueella koskevat ilmastonmuutoksen vaikutuksia paikallisiin elinolosuhteisiin ja elinkeinoihin sekä herkkään arktiseen ympäristöön. Tämän lisäksi jäätiköiden sulamisella on vaikutuksensa ympäri maapalloa.

Teemu Palosaari on tutkijatohtori Tampereen yliopiston rauhan- ja konfliktitutkimuskeskuksessa (TAPRI). Palosaaren ja Lassi Heinisen toimittamaa teokseen ”Jäitä poltellessa. Suomi ja arktisen alueen tulevaisuus” voi perehtyä osoitteessa <http://tampub.uta.fi/handle/10024/67952>